
2

ПИТАННЯ СЛІДЧОЇ ТАКТИКИ ТА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.14>
УДК 343.148

Наталія Володимирівна Нестор
доктор юридичних наук,
заступник директора з наукової роботи

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4231-537X>
E-mail: nataliia.nestor@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена забезпеченню прав і законних інтересів потерпілого в сучасному кримінальному провадженні України. Відзначаються наявні проблеми в механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого від кримінального правопорушення та пропонуються шляхи розв'язання зазначених проблем.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, представник потерпілого, права і законні інтереси, забезпечення кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми. Стаття 3 Конституції України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи

людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Зазначені конституційні положення є базовими для визначення правового становища особи у будь-яких правовідносинах і цілком стосуються потерпілого у кримінальному провадженні, змісту процесуального статусу якого зараз присвячений § 4 Глави 3 Розд. I Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [2].

І хоч у статтях зазначеного параграфу є критерії для визначення потерпілого, перелік його процесуальних прав і обов'язків та правила для здійснення представництва його інтересів у кримінальному провадженні іншими особами, не завжди їх положення застосовуються належним чином у слідчій та судовій практиці. Більш того, реалізація цілої низки процесуальних прав цього учасника кримінальному провадженню під час досудового розслідування та в суді залишається досить проблематичною.

Питання, пов'язані із забезпеченням прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, постійно привертають увагу науковців та практикуючих у сфері кримінальної юстиції юристів. Останнім часом все частіше йдеться про формалізм в діяльності органів кримінальної юстиції і слабке їх реагування на порушення прав громадян [3, с. 24], про випадки, коли за слідчими адвокат-представнику потерпілого доводиться фактично «бігати», щоб каталізувати хід досудового розслідування [4, с. 26]. Таке прикре становище обумовлено недоліками в системі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого, які до цього часу не знайшли належного висвітлення й теоретичного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесуальному становищу потерпілого і питанням забезпечення його прав та законних інтересів у кримінальному провадженні присвячені праці Ю. П. Аленіна, В. Г. Гончаренка, М. І. Гошовського, Ю. М. Грошевого, Ю. О. Гурджі, О. В. Капліної, О. П. Кучинської, В. Т. Нора, Л. Д. Удалової та інших. При цьому, стан забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні не відповідає міжнародним стандартам, що обумовлено недостатністю досліджень проблем правового регулювання в системі забезпечення прав та законних інтересів потерпілого й викликає потребу в розробленні та розв'язанні цих проблем.

Мета дослідження. Зазначене свідчить про необхідність здійснення наукових досліджень і нормотворчих розробок з метою подальшого удосконалення як правового інституту потерпілого, так і засобів забезпечення прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні.

Викладення основного матеріалу. Зазначені у ст. 3 Конституції України положення, разом із нормами, закріпленими у § 4 Глави 3 Розд. I КПК України, визначають правовий статус потерпілого у кримінальному провадженні. Стисло наведемо основні з них.

Так, згідно з ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій

кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

У цій науковій публікації увага зосереджується на потерпілому – фізичній особі, яка стала жертвою кримінального правопорушення, оскільки такий підхід до розуміння потерпілого відповідає положенням міжнародних документів, а саме: Рекомендації Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів (ухвалена 14.06.2006), Рекомендації № R (87) 21 щодо допомоги потерпілим від злочинів та запобігання віктимізації, призначеної доповнити Конвенцію щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (ETS № 116, 1983 р.) та Рекомендації № R(85)11 щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу, в яких наголошується, що всі держави-члени повинні приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу [5]. Зокрема, у пункті 1.1. Додатку до Рекомендації Rec (2006) 8 наведено таке визначення для цілей цієї Рекомендації: «Потерпілий означає фізичну особу, що зазнала шкоди, включаючи фізичні uszkodження або психічні травми, душевні страждання або економічні втрати, спричинені діями або бездіяльністю, які є порушенням норм кримінального права держави-члена. У належних випадках термін «потерпілий» також охоплює найближчих членів сім'ї або утриманців прямо постраждалої особи» [6].

Права потерпілого виникають у особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або про залучення її до провадження як потерпілого. Уповноважена особа, яка прийняла таку заяву, вручає потерпілому пам'ятку про процесуальні права і обов'язки (ч. 4 ст. 55 КПК України).

Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть потерпілого або він перебуває у стані, який унеможлиблює подання ним відповідної заяви, положення КПК України щодо його статусу поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб (ч. 6 ст. 55 КПК України).

Протягом кримінального провадження потерпілий має право: 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки; 2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; 3) подавати докази; 4) заявляти відводи та клопотання; 5) за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; 6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; 7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого

судді, суду в порядку, передбаченому КПК України; 8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг; 9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження; 10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; 11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 цього Кодексу, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження; 12) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь; 13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК України; 14) користуватися іншими правами, передбаченими КПК України.

Під час досудового розслідування він має право: 1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим; 2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 3) подавати докази на підтвердження своєї заяви; 4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі; 5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

У судовому провадженні усіх інстанцій потерпілий має право: 1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду; 2) брати участь у судовому провадженні; 3) брати участь у безпосередній перевірці доказів; 4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення; 5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді; 7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК України.

На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий вправі примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення (ст. 56 КПК України).

Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником, тобто адвокат (ст. 58 КПК України).

Якщо потерпілим є неповнолітня або недієздатна чи обмежено дієздатна особа, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник. Це можуть бути батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Про їх залучення слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – ухвалу, копії якої вручається законному представнику (ст. 59 КПК України).

Представник, законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім тих, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Проте, потерпілому необхідно не лише вручати пам'ятку про його процесуальні права і обов'язки, а й роз'яснити їх перед її врученням або одночасно з таким врученням. Інакше одразу складається враження, що мета вручення цієї пам'ятки полягає у формальному повідомленні потерпілого про його права і обов'язки та документальному підтвердженні цього формалізму. Досліджуючи це питання окремі науковці слушно звернули увагу, що згідно п. 2 ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений має право, на відміну від потерпілого, не лише бути чітко і своєчасно повідомленим про свої процесуальні права, а й отримати їх роз'яснення [7, с. 96]. Цей приклад яскраво ілюструє формальне ставлення до прав та законних інтересів потерпілого, ігнорування задекларованих засад рівності перед законом та змагальності учасників кримінального провадження, наявність дисбалансу процесуальних прав й нерівності процесуальних можливостей потерпілого з процесуальними можливостями підозрюваного, обвинуваченого.

Для уникнення цього й фактів формального вручення дізнавачем, слідчим, прокурором, судом пам'ятки про процесуальні права і обов'язки потерпілого, та забезпечення більш ефективної реалізації його прав і законних інтересів, доцільно доповнити ч. 2 ст. 55 КПК України положенням про обов'язкове роз'яснення потерпілому його процесуальних прав і обов'язків уповноваженою особою, яка вручає йому таку пам'ятку.

Крім наведених норм з КПК України, у ньому закріплені й інші положення, що стосуються місця, ролі та становища потерпілого у кримінальному провадженні та визначають його поведінку і можливості як суб'єкта кримінально-процесуальних відносин. Зокрема, це п. 19 ст. 3, відповідно до якого до сторони кримінального провадження з боку обвинувачення належать: «слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом» [2].

У зв'язку із цим зазначимо, що підстави для виникнення таких випадків у справах публічного обвинувачення пов'язані із позицією прокурора, який на думку потерпілого необґрунтовано відмовився в суді від підтримання обвинувачення. І тому судова практика сприймає потерпілого як учасника, який правами сторони обвинувачення не наділений та не користується.

Тільки якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення в суді, а потерпілий погодився підтримувати його, то він користується правами сторони обвинувачення під час судового розгляду (ч. 2, ч. 4 ст. 340 КПК України) [8]. Тож потерпілий, його представник вправі підтримувати обвинувачення замість прокурора і тоді розглядається як сторона, яка діє на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання правових позицій, прав, свобод і законних інтересів (ст. 1, ст. 4 ст. 22 КПК України).

Зміст пп. 25, 26 ст. 3 КПК України також зводиться до того, що потерпілий, його представник та законний представник як учасники кримінального й судового проваджень не вважаються стороною у цих провадженнях. На те, що потерпілий є відокремленим від сторін учасником кримінального провадження вказує структурний розподіл нормативного тексту в частинах Глави 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» Розд. I КПК України, в якій §§ 2 і 3 присвячені сторонам обвинувачення та захисту, а § 4 стосується потерпілого та його представника.

З цього приводу слушно відзначається в літературі, що колізія, спричинена суперечливими положеннями КПК України при визначенні процесуального статусу потерпілого, за якими він то відноситься до сторони обвинувачення, то залишається самостійним учасником кримінального провадження, не надає потерпілому належних юридичних гарантій реалізації його прав та негативно позначається на його участі у кримінальному провадженні [9, с. 20]. Саме через цю причину такий важливий учасник кримінального провадження як потерпілий в українському кримінальному провадженні залишається на другому плані законодавчої і правозастосовної практики. На законодавчому рівні, як слушно відзначає В. Т. Нор, це виявляється у диспропорції обсягу процесуальних прав потерпілого та обвинуваченого, в недотриманні засади рівності учасників кримінального провадження перед законом і судом, а також засади змагальності [10].

Протягом усього часу кримінального провадження слідчі, прокурори і судді використовують участь потерпілого у процесуальних діях і його показання більше для забезпечення інтересів кримінального судочинства ніж з метою забезпечення інтересів самого потерпілого і реалізації наданих йому прав та відшкодування завданої йому кримінальним правопорушенням шкоди. Реалізація прав потерпілого залежить від зазначених владних суб'єктів кримінальної юстиції, до яких потерпілий (його представник, законний представник) лише вправі звертатися із відповідними клопотаннями (до слідчого, прокурора) або скаргами на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора (до слідчого судді). Якщо звернення потерпілого «обтяжують» слідчих і прокурорів зайвою, на погляд останніх, процесуальною роботою або не збігаються з їх позицією як сторони обвинувачення, то виконання процесуальних дій та вжиття заходів з метою реалізації прав потерпілого, з приводу яких він звертався до них, не відбувається. Оскарження до слідчого судді постанов слідчих, прокурорів про відмову у задоволенні клопотань потерпілого не завжди є можливим, оскільки

наведений у ч. 1 ст. 303 КПК України перелік рішень, дій, бездіяльності слідчого, прокурора, що підлягають оскарженню під час досудового розслідування, є вичерпним і не завжди враховує інтереси потерпілого. Наприклад, у випадках явного порушення правил підслідності або проведення процесуальних дій не уповноваженим слідчим, оперативним працівником, внаслідок чого зібрані докази можуть бути визнані судом недопустимими, а обвинувачення в суді – недоведеним, потерпілий і його представник практично не можуть скористатися можливостями оскарження помилкових рішень прокурорів до слідчого судді й стають заручниками ситуації, у якій їм залишається лише розраховувати на те, що особа, яка вочевидь відома потерпілому – жертві злочину, як та, що вчинила цей злочин, не уникне справедливого засудження і покарання. Але такі ситуації не бажані, оскільки їх поширення може спричинити таке шкідливе для суспільства явище як самосуди. І тому необхідно для потерпілого і його представника розширити можливості оскарження до суду на стадії досудового розслідування процесуальних рішень і дій слідчих та прокурорів, а також ухвал слідчих суддів. Під час досудового розслідування вони повинні мати право оскаржувати всі дії та рішення зазначених уповноважених суб'єктів, якщо останні порушують права і законні інтереси потерпілого.

Потрібно враховувати, що норми правового інституту потерпілого містяться не лише у КПК України, в тексті якого потерпілий згадується 258 разів. 98 згадок про нього є у Кримінальному кодексі України (далі – КК України)[11], 64 – у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [12], перелік законодавчих актів різних галузей права, які регулюють відносини за участю потерпілого, можна продовжувати. Отже, правовий інститут потерпілого є міжгалузевим. На жаль положення, що закріплені в різних кодексах і законах не завжди узгодженні між собою, що створює проблеми в практичній діяльності органів кримінальної юстиції та не сприяють реалізації прав та законних інтересів потерпілого.

Наприклад, Велика Палата Верховного Суду, задовольняючи свою постановою від 16.01.2019 касаційну скаргу прокурора за результатами перегляду справи № 439/397/17 про звільнення лікаря-анестезіолога, недбайливе ставлення якого до виконання своїх професійних обов'язків спричинило смерть дитині, від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 140 КК України, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим та закриттям кримінального провадження, констатувала, що ч. 6 ст. 55 КПК України передбачає так зване правонаступництво у кримінальному провадженні, а сам чинний КПК України містить юридичну фікцію, відповідно до якої інша особа визнається власне потерпілим, хоча їй безпосередньо не заподіяна шкода в результаті вчинення кримінального правопорушення, та зробила такий правовий висновок:

«Термін «потерпілий» у ст. 46 КК України необхідно розуміти у його кримінально-правовому значенні, як особу, якій кримінальним правопорушенням безпосередньо заподіюється фізична, моральна та/або майнова шкода або створюється загроза її заподіяння.

Якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення потерпілому заподіяна смерть, то ніхто інший не може висловити його волю під час вирішення питань, пов'язаних з відшкодуванням шкоди у вигляді смерті як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України.

Заподіяна кримінальним правопорушенням шкода у розумінні ст. 46 КК України має бути такою, що за своїм характером піддається відшкодуванню (усуненню). Смерть є наслідком, що має незворотний характер. Таким чином, шкода у вигляді смерті відшкодуванню або усуненню в розумінні ст. 46 КК України не підлягає.

У випадку заподіяння кримінальним правопорушенням шкоди у вигляді смерті потерпілого звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) не можливе» [13]. З цього приводу ми підтримуємо пропозицію щодо запровадити інститут правонаступництва потерпілого та доповнити КПК України новою статтею «58-1. правонаступник потерпілого» [9, с. 22].

Іншим прикладом правої фікції є ч. 2 ст. 1177 ЦК України, яка встановлює, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом. На жаль, до цього часу в Україні такого спеціального закону не має, хоча ще 18.01.2006 Верховною Радою України було прийнято за основу проект Закону України «Про відшкодування державним коштом матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину» № 6283 від 25.10.2004, який потребував доопрацювання [14, с. 57], але так і не був остаточно схваленим. І тому кримінальне провадження в Україні залишається ще далеким від дійсно відновної моделі правосуддя, принаймні для багатьох потерпілих.

Як відомо, жертва злочину прагне справедливості. Однак важко говорити про справедливість, якщо злочинця не встановлено або він несе лише кримінальну відповідальність перед державою та неспроможний відшкодувати потерпілому завдану злочином шкоду. У таких випадках для відновлення справедливості держава має взяти на себе обов'язок з відшкодування потерпілому шкоди, і тоді людина, жертва злочину відчує, що вона сама та її страждання державі не байдужі [15, с. 26].

У відповідності до ст. 59, ст. 131 -2 Конституції України [1], кожен має право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно і для надання якої в Україні діє адвокатура. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [16] надає право на безоплатну вторинну правничу допомогу у формі представництва адвокатом інтересів особи при здійсненні судочинства різним «соціально пільговим» категоріям осіб – малозабезпеченим з числа інвалідів і пенсіонерів, дітям, внутрішньо переміщеним особам, біженцям, ветеранам війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, реабілітованим, жертвам нацистських переслідувань тощо. Але потерпілі від кримінальних правопорушень, на відміну від затриманих підозрюваних, взятих під варту підозрюваних, обвинувачених та тих обвинувачених, для захисту яких адвокат-

захисник був залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або для проведення окремої процесуальної дії, не вказані. Отже, потерпілому, тобто звичайному законотруду платнику податків, який постраждав від кримінального правопорушення й був змушений вступити у кримінально-процесуальні відносини з уповноваженої суб'єктами державної влади для реалізації своїх прав і законних інтересів, зокрема, права на представництво інтересів, якщо він не належить до «соціально пільгової категорії осіб», потрібно укласти з адвокатом договір на платній основі. А особа, через дії якої він постраждав – підозрюваний, обвинувачений отримує під час кримінального провадження аналогічні правові послуги за рахунок держави. Чи не страждають тут знову засади рівності осіб і учасників кримінального провадження перед законом і судом, а також змагальності? Безумовно страждають, разом із засадами гуманізму, справедливості та верховенства права.

Як уявляється, до наведеного у ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [16] переліку осіб, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, доцільно було б включити і всіх потерпілих від кримінальних правопорушень, принаймні від тяжких та особливо тяжких злочинів, а не тільки дітей та тих, хто постраждав від домашнього насильства або насильства за ознакою статі.

Висновки. З метою приведення системи забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні України до міжнародних стандартів захисту жертв злочинів доцільно:

Друге речення частини другої статті 55 КПК України викласти в такій редакції: «Особа, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язана роз'яснити потерпілому його процесуальні права та обов'язки і вручити пам'ятку про ці права та обов'язки».

Визнати потерпілого учасником, який завжди належить до сторони обвинувачення та користується правами сторони кримінального провадження, для чого з тексту п. 19 ст. 3 КПК України видалити словосполучення «у випадках, установлених цим Кодексом», з тексту пп. 25, 26 ст. 3 КПК України видалити словосполучення «потерпілий, його представник та законний представник».

Надати право потерпілому та його представнику, законному представнику під час досудового розслідування оскаржувати всі дії та рішення дізнавача, слідчого, прокурора, якщо останні порушують права і законні інтереси потерпілого, до слідчого судді. Для чого доповнити ч. 1 ст. 303 пунктом 12 такого змісту: «12) процесуальні дії та процесуальні рішення слідчого, дізнавача, прокурора, які порушують права і законні інтереси потерпілого – потерпілим, представником потерпілого, законним представником потерпілого».

Запровадити інститут правонаступництва потерпілого у кримінальному провадженні шляхом доповнення КПК України новою статтею «Правонаступник потерпілого».

Для забезпечення реалізації передбаченого у п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК України права потерпілого на відшкодування завданої кримінальним

правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом, суб'єктам законодавчої ініціативи необхідно вжити заходів щодо відновлення законопроектних робіт, спрямованих на прийняття спеціального закону, який врегулює порядок відшкодування шкоди потерпілим за рахунок Державного бюджету України.

Доповнити ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» новим пунктом, такого змісту: «14) потерпілі від тяжких та особливо тяжких злочинів».

Скоріше впровадження вказаних пропозицій у законодавство сприятиме удосконаленню національної системи забезпечення прав потерпілого й піднесе її на рівень міжнародних стандартів підтримки жертв злочинів.

Перелік посилань

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 26.03.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI № 4038-XII. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення 26.03.2022).
3. Швердін Максим. Контрольна турбота. *Юридична практика: газета українських юристів*. 2022. № 7-8. 22 лютого. С. 24.
4. Гончар І. Кримінальні справи Людмили Куси, Gracers. *Український адвокат: Щомісячне професійне видання*. 2022. № 1-2 (185-186). С. 24-27.
5. Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Малишев Б. В., Садова З. М. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ, 2015. 268 с. URL: http://185.65.244.102/files/Amends_2015_Web.pdf. (дата звернення 26.03.2022).
6. Rec (2006) 8. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи

References

1. Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (in Ukrainian).
2. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine as of 13.04.2012 No. 4651-VI No. 4038-XII. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (in Ukrainian).
3. Sheverdin, Maxim (2022). Control care. *Legal practice: the newspaper of Ukrainian lawyers*. No. 7-8. February 22. P. 24 (in Ukrainian).
4. Honchar, I. (2022). Criminal cases of Lyudmila Kusa, Gracers. *The Ukrainian lawyer: Monthly professional publication*. No. 1-2 (185-186). P. 24-27. (in Ukrainian).
5. Banchuk, O. A., Dmytrieva, I. O., Malyshev, B. V., Sadova, Z. M. (2015). Compensation to victims of violent crimes: European standards and foreign legislation. Kyiv. 268 p. Retrieved from: http://185.65.244.102/files/Amends_2015_Web.pdf. (in Ukrainian).
6. Rec (2006) 8. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on assistance to victims of crime. Approved by the

- на 967 засіданні заступників міністрів 14.06.2006. Додаток до Рекомендації Рес (2006) 8. Офіц. веб-сайт «Пробация України». URL : <https://www.pro-bation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/10>. (дата звернення 26.03.2022).
7. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків, 2015. 240 с.
8. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4.10.2021 у справі № 756/10189/20. Офіційний веб-сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214761>. (дата звернення 22.02.2022).
9. Кучинська О. П., Щиголь О. В. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 18-25.
10. Нор В. Т. Удосконалення процесуального статусу потерпілого від злочину та системи гарантій захисту його прав і законних інтересів. URL: <http://radnuk.info/component/content/article/24955>. (дата звернення 26.03.2022).
11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 № 2341-III. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення 26.03.2022).
12. Цивільний кодекс України: Закон України від 6.01.2003 № 435-IV. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 26.03.2022).
13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі № 439/397/17. Офіційний веб-сайт: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://>
- Committee of Ministers of the Council of Europe at the 967th meeting of the Ministers' Deputies on 14 June 2006. Annex to Recommendation Rec (2006) 8. The official Probation of Ukraine website. Retrieved from: <https://www.pro-bation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/10>. (in Ukrainian).
7. Ablamskyi, S. Ye. (2015). Protection of the rights and legitimate interests of the victim in criminal proceedings: a monograph. Kharkiv. 240 p. (in Ukrainian).
8. Resolution of the Joint Chamber of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court as of 4.10.2021 in case No. 756/10189/20. The official website: Unified State Register of Judgments. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214761>. (in Ukrainian).
9. Kuchynska, O. P., Shchyhol, O. V. (2019). Some problems with the procedural status of the victim in criminal proceedings. *Bulletin of criminal proceedings*. No. 1. P. 18-25. (in Ukrainian).
10. Nor, V. T. Improving the procedural status of the victim of crime and the system of guarantees for the protection of his rights and legitimate interests. Retrieved from: <http://radnuk.info/component/content/article/24955>. (in Ukrainian).
11. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine as of April 5, 2001. No. 2341-III. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (in Ukrainian).
12. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 6, 2003. No. 435-IV. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (in Ukrainian).
13. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court as of 16 January 2019 in case No. 439/397/17. The official website: Unified State Register of Judgments.

reyestr.court.gov.ua/Review/79298600. (дата звернення 22.02.2022).

14. Баранова Л. М., Сиротинко С. Є., Сірий М. І. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні (фахові аспекти). Київ, 2006. 100 с.

15. Зер Г. Зміна об'єктива : новий погляд на злочини та правосуддя / пер. з англ. М. Яковлева. Київ, 2004. 224 с.

16. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3460-17#Text>. (дата звернення 26.03.2022).

Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298600>. (in Ukrainian).

14. Baranova, L. M., Syrotynko, S. Ye., Siryi, M. I. (2006). Compensation to victims of violent crimes in Ukraine (professional aspects). Kyiv. 100 p. (in Ukrainian).

15. Zer, H. (2004). Changing the lens: a new look at crime and justice. Kyiv. 224 p. (in Ukrainian).

16. On free legal aid: Law of Ukraine as of 02.06.2011 No. 3460-VI. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3460-17#Text>. (in Ukrainian).

ENSURING THE RIGHTS AND LEGAL INTERESTS OF THE VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN UKRAINE

N. Nestor

The article is devoted to ensuring the rights and legitimate interests of the victim, the victim of a criminal offense in modern criminal proceedings in Ukraine. The problems in the mechanism of ensuring the rights and legitimate interests of the victim of a criminal offense are highlighted and ways to solve these problems are proposed.

The article describes the provisions of the current criminal procedure legislation of Ukraine, which determine the legal status of the victim, his representative, and legal representative in the criminal process. Attention is focused on their procedural rights. It is noted that the realization by the victims of certain procedural rights and legitimate interests during the pre-trial investigation and in court is problematic since the national system for ensuring the rights and legitimate interests of the victim of a crime does not meet international standards.

The author of the article draws attention to the existing legal conflict in determining the place and role of the victim as a participant in criminal proceedings. According to some provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in some cases he belongs to the side of the prosecution, according to others, he does not belong to the parties to the criminal process, remaining an independent participant in the process. Such a provision detracts from the role of the victim, in violation of the principle of competitiveness, puts him in an unequal position with the defense, and gives rise to a formal attitude of investigators, prosecutors, and judges towards the realization of his rights and legitimate interests. The examples of the judicial practice of the Supreme Court show the shortcomings of the legal regulation of procedural relations with the participation of the victim as the successor of the deceased victim of the crime.

The impossibility for the victim is critically assessed: to appeal against the court during the pre-trial investigation of certain procedural actions and decisions of the investigator, the prosecutor, on which the admissibility of the evidence collected by the prosecution depends; take advantage of free legal assistance; receive

compensation from the state budget for the harm caused to him by the crime. Changes to the current legislation are proposed to improve the system for ensuring the rights and legitimate interests of the victim.

Key words: criminal proceedings, victim, representative of the victim, rights and legitimate interests, securing a criminal offense.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.15>
УДК 343.98

Євген Дмитрович Лук'янчиков
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5763-6972>
E-mail: evgenlyk947@gmail.com

Борис Євгенович Лук'янчиков
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4761-5980>
E-mail: boryn1971@gmail.com

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Ольга Борисівна Микитенко
здобувач вищої освіти

E-mail: olgamikitenko71@gmail.com

*Університет економіки, права
та інформаційних технологій "КРОК"*

ЕВОЛЮЦІЯ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена проблемам кримінально-правового регулювання провадження дізнання в Україні. Автори розглядають дізнання як вид діяльності адміністративних державних органів із встановлення ознак злочину і застосування заходів з метою збереження його слідів від зникнення та пошкодження відоме з давніх часів. На різних етапах розвитку суспільства ця діяльність набувала відповідного нормативного врегулювання, що привертає увагу науковців і практиків. В окремі часи результати дізнання і отримані при цьому відомості про злочин не розглядалися доказами у